

QORATOG‘ PIYOZI (ALLIUM KARATAVIENSE) O‘SIMLIGINI MADANIYLASHTIRISH

ЛУК КАРАТОГ (ALLIUM KARATAVIENSE) РАСТЕНИЕ КУЛЬТУРАЛИЗАЦИЯ

KARATOG ONION (ALLIUM KARATAVIENSE) PLANT CULTURALIZATION

Do‘salievva Safura Shavkatjon qizi

*Farg‘ona davlat universiteti kimyo kafedrası o‘qıtuvchısı,
dusaliyevvasafura@gmail.com, +998943978946*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Qoratog‘ piyozi (Allium karataviense Regel L.) - dorivor o‘simligini madaniylashtirish haqida ma‘lumotlar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *o‘simlik, qoratog‘ piyoz, barg, soyabon.*

Аннотация: *В данной статье представлена информация о выращивании лука каратавского (Allium karataviense Regel L.) – лекарственного растения.*

Ключевые слова: *растение, лук каратавский, листья, зонтик.*

Annotation: *This article provides information on cultivation of Karatag onion (Allium karataviense Regel L.) - a medicinal plant.*

Key words: *plant, karatav onion, leaves, umbrella.*

Alliaceae oilasi 30 turkum, 250 turni birlashtiradi. O‘zbekistonda 100 dan ortiq turi o‘sadi. Bu oilaga piyozchali yoki ildizpoyali ko‘p yillik o‘simliklar kiradi. Ularning barglari nashtarsimon yoki qalamli, bandsiz. To‘pgullari oddiy yoki murakkab soyabonda o‘rnashgan. O‘simliklarning piyozi o‘tkir hidli yoki sarimsoq hidi va ta‘mi bor. O‘zbekistonda yovvoyi holda o‘sadigan piyozlarning ko‘pchiligi “O‘zbekiston Respublikasi Qizil kitobi” ga kiritilgan.[1]

Allium karataviense Regel L.- Amaryllidaceae oilasiga mansub piyozning Osiyo turi. U odatda Turkiston piyozi, Sho‘chqa-quloq (o‘zb.) yoki manzarali piyoz deb ataladi. Piyozı tuxumsimon yo‘g‘onligi 2-6 sm tashqi qobig‘i qoramtir yoki kulrang qog‘ozsımon yupqa. Poyasi 10-25 sm balandlikda, uni 5-10 sm qismi yer ostida. Barglarini eni 1-2-3 sm ellipssimon 3-15 sm uzunlikda chetlari tekkis. Tugunchasi tutqichli urug‘chisi teskari tuxumsimon eni 8 mm. Aprel-may oylarida gullaydi. May-iyunda urug‘lari yetiladi. Toshkent-Farg‘ona viloyatlarida tarqalgan. O‘rta Osiyoda (Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, O‘zbekiston, Afg‘oniston) vatani. Boshqa joylarda manzarali o‘simlik sifatida ekiladi. U Tinch okeanining shimoli-g‘arbiy dengizi uchun ajoyib o‘simliklarning Great Plant Picks ro‘yxati uchun tanlangan. Lotincha karataviense epiteti Qozog‘istondagi Qoratov tog‘larining o‘simlikning o‘lka hududiga nisbatan ma‘nosini bildiradi. Xalq tabobatida yangi piyozning suvli yoki sutli qaynatmasi turli o‘pka kasalliklari va og‘ir nafas qisilishi

uchun ishlatiladi.[2].

Bu manzarali piyoz gullari va barglari uchun o'stiriladi. Barglari va soyabonlari kattalashgan sari piyozi ham kattalashadi va hidining o'tkirligi ortadi. Ular urug'lanadi, lekin 3 yilgacha gullamaydi. Urug'larini quyosh kam tushadigan salqinroq joyda quritish kerak. Piyozini issiq va qumli joylarga ekilganda yaxshi o'sadi. *Allium karataviense*, odatda Turkiston piyozi deb ataladi, ixcham, piyozchali ko'p yillik o'simlik bo'lib, barglari va gullari uchun bezak sifatida o'stiriladi. Keng elliptik, yoyilgan, kulrang-yashil, bazal barglari juft bo'lib ko'rinadi. Barglari ba'zan binafsha rangga bo'yalgan. Bahorning oxirida qisqa, ammo mustahkam gullaydigan poya har bir juft bargning o'rtasidan 10-12 santimetr balandlikka ko'tariladi. Har bir gullaydigan poyaning tepasida mayda yulduzchalar bo'lgan katta sharsimon gul boshi (diametri 3-6 santimetr) bo'ladi. Gullar yozning boshida gullaydi. Gullar yumshoq hidga ega. Barglari va piyozchalari kesilgan yoki ko'karganida yumshoq piyozga o'xshash xushbo'y hidga ega. [2]

O'simliklar vegetatsiya davrida barqaror namlik bilan yaxshi ishlaydi, lekin gullash tugaganidan keyin qurg'oqchilikka toqat qiladi. Kuzda bir-biridan 6-12 dyum chuqurlikda va 3-5 dyumli yangi piyozchalarni ekiladi. O'rnatilgan o'simliklarning piyozchalarini qazish, bo'lish va ko'katlar qurib qolgandan keyin yoz oxiridan kuzning boshiga qadar qayta ekish mumkin. O'simliklar vaqti-vaqti bilan bog'da o'z-o'zidan urug'lanadi, lekin odatda uchinchi yilgacha gullamaydi.[3]

Allium karataviense Regel L. o'simligidan ko'p davlatlarda madaniy bog'larda o'stirib dekorativ gullar yasashda foydalaniladi. *Allium* dekorativ turi Fil suyagi malikasi *Allium karataviense* Regel L. deb ham nomlanadi, uning nomi Qozog'istonning janubiy qismidagi Karatau tog' tizmasi nomidan kelib chiqqan. U odatda 20 sm dan oshmaydigan past pedunkul va fil suyagiga bo'yalgan 10 sm guldastaning yumshoq to'plari bilan ajralib turadi. Ushbu *allium*ning barglari keng, til shaklida. [4] Biz Qoratog' piyozini xona sharoitida o'stirdik. Buning uchun o'simlik piyozchasini suv quyilgan idishga faqat ildiz qismi tegib turadigan qilib joylashtirdik. 5-7 kun ichida yangi ildizlar o'sib chiqdi. Shundan so'ng, tayyorlab qo'yilgan unumdor tuproqqa ekdik. Shundan so'ng yaxshi rivojlanib, yangi kurtaklari o'sib chiqdi. O'zbekistonda ham ushbu o'simlikni o'stirib, madaniylashtirib gullaridan dekorativ maqsadda foydalanish mumkin ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Matkarimova, T.Mahkamov, M.Maxmudova, X.Azizov, G.Vaisova "Botanika". Toshkent-2019. 273 b.
2. Do'saliyeva S, Xo'jayev V. *Allium karataviense* O'SIMLIGINI MAKRO VA MIKRO ELEMENTLAR TAXLILI. «Xalq tabobati va tovarlar kimyosi» jurnali Tom 2 № 3, 2023 y. <https://www.jcgtm.org/index.php/home/article/view/200>
3. Rakhimov, D.A., Khodzhaeva, M.A. Carbohydrates of *Allium*. X. Glucofructans of *Allium karataviense*. Chem Nat Compd. 26, 89–90 (1990).

4. M. B. Gorovits, F. S. Khristulas, and N. K. Abubakirov, *Khim. Prirodn. Soedin.*, 715-717 (1973).

5. Декоративные травянистые растения для открытого грунта. Том 1.—Л.: Изд-во "Наука", Ленингр. отд, 1977.